

شورای عالی حوزه ی علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسه علمیه حضرت معصومه (سلام الله علیها) - شهر جعفریه

مقاله سطح دو (کارشناسی)

موضوع:

اهمیت نظام خانواده در اسلام

استاد:

سرکار خانم فاطمه اکبری

تهیه و تنظیم:

صفورا قدمخیر

سال تحصیلی ۹۵-۹۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

یکی از کوچکترین واحد های اجتماعی ، خانواده است که به طور طبیعی و معمول از زن و مرد و فرزندان تشکیل می شود . این نظام به ظاهر کوچک تأثیر به سزایی در جامعه دارد ؛ باوجود کوچک بودن این نظام اجتماعی ، مشکلات فراوانی گریبان گیر آن است . بین محیط خانواده و اجتماع، نوعی تلازم و وابستگی وجود دارد به طوری که اگر سستی و لغزشی در این محیط ایجاد شود ، در جامعه نیز تأثیر گذار خواهد بود . مهمترین مشکلاتی که در فضای خانواده ها حکم فرماست ، می تواند این باشد که هدف از ازدواج و تشکیل خانواده درست بیان نشده است و یا مسائل فرعی جایگزین هدف اصلی شده اند . تلاش اصلاح گران جامعه بر این است که اساس و بنیان خانواده محکم و استوار بنا شود تا در برابر مشکلات فرو نریزد . بنابراین باید اهداف اصلی ازدواج مشخص شوند، تا بتوان آنها را از اهداف فرعی جدا کرد و روش های مناسب برای رسیدن به این اصل به کار بُرد .

کلید واژه : ازدواج ، خانواده ، حقوق زن و مرد

مقدمه

در نظر فیلسوفان ، جامعه یک امر ذهنی و انتزاعی است و فقط برای فرد واقعیتی قائل هستند؛ اما در اسلام و نظام حقوقی آن ، برای جامعه احکام ویژه ای واقع شده است . جامعه از اجتماع خانواده های مختلف تشکیل می شود و سعادت این دو به هم گره خورده است ؛ هر چه بنیان خانواده محکم تر باشد ، همبستگی در جامعه نیز بیشتر می شود و برعکس ، هر چه هدف زندگی در محدوده ی روابط جنسی خلاصه شود آن زندگی متزلزل می شود و به دنبال آن زندگی اجتماعی نیز به هم میریزد .

امروزه مهمترین مشکلات در جوامع ، از هم پاشیدگی نظام خانواده هاست ؛ فرار فرزندان از محیط خانه ، اطلاع نداشتن فرزندان از والدین و تأسیس خانه های سالمندان ، بیرون کشیده شدن زنان از محیط خانه و ایجاد کار در بیرون از خانه برای آنها ، همه از آثار فروپاشی نظام خانواده است و راه بازگشتی وجود ندارد مگر این که در این زندگی ماشینی تجدید نظر شود و آن را تغییر داد .

اسلام دین حقانیت است که در آن به تمام موضوعات مرتبط به زندگی مادی و معنوی توجه شده است؛ اگر اساس و بنیان خانواده بر مبنای اسلام شکل بگیرد تمامی مشکلات از سر راه برداشته میشود و زندگی خانوادگی دچار لغزش و فروپاشی نمی شود و خانواده و به دنبال آن جامعه به سوی رشد و کمال حرکت می کنند .

مفهوم خانواده

از ابتدای پیدایش انسانها بر روی زمین ، زنان و مردان کانونی را به نام خانواده تشکیل داده اند و فرزندان را در دامن خود پرورانده اند ؛ یک عمر در کنار یکدیگر زندگی کرده اند تا از دنیا چشم بسته اند . طبیعی ترین عاملی که بین زن و مرد جدایی ایجاد میکند و رابطه ی بین آن ها را پایان می دهد مرگ است .

تلاش اصلاح گران و صلح طلبان جامعه خصوصاً پیامبر اسلام (ص) این بوده که نظام خانواده را محکم و استوار سازند تا هیچ عاملی نتواند این کانون سعادت را دگرگون و متلاشی سازد .

دنیای امروز که پیشرفت های بسیاری در زمینه های علم و صنعت داشته ، در مسئله خانواده بامشکلاتی روبه رو است ؛ برای اینکه بتوانیم مشکلات خانواده و زندگی خانوادگی را از جامعه دور کنیم و یا حتی ریشه کن کنیم و در راه اصلاح گران جامعه قدم برداریم ، لازم است که شناختی از این واحد کوچک اجتماعی داشته باشیم .

خانواده را از دیدگاه های مختلفی می توان تعریف کرد که بعضی از آنها سطحی و برخی دیگر عمیق هستند ؛ هرچه دیدگاه ما در مورد خانواده عمیق تر باشد ، شناخت ما نیز از آن کاملتر و قابل اعتماد تر خواهد بود و این باعث می شود که نا پایداری و تزلزل از محیط خانواده دور شود.

اهداف تشکیل خانواده

در یک نگاه ظاهری می بینیم که عناصر اصلی خانواده متشکل از زن و مرد است که طی رسوماتی به زوجیت یکدیگر در می آیند و بعد دارای فرزندان می شوند ، اما همین نگاه ظاهری کفایت نمی کند .

سؤال در اینجا مطرح می شود که چرا زن و مرد به دنبال تشکیل زندگی مشترک می روند ؟ آیا ازدواج و تشکیل خانواده یک نیاز فطری و طبیعی است ؟ و یا یک نیاز غیرطبیعی و طبقاتی به شمار می رود. در بعضی دیدگاه ها هدف از ازدواج انگیزه ی اقتصادی است و یا به خاطر قدرت و موقعیت اجتماعی ازدواج صورت می گیرد و گاهی هم زیبایی از جمله این انگیزه هاست؛ در این امور فلسفه ی تشکیل ازدواج ، بهره گیری مرد یا زن از ثروت ، قدرت و یا زیبایی است و یا از بین رفتن هرکدام از این ها ، زندگی خانوادگی نیز به دنبال آن از بین می رود و محو می شود. البته اسلام مخالف آن نیست که زن و شوهر از مال و مقام یکدیگر استفاده ببرند بلکه مخالفتش در این زمینه است که اساس و مبنای ازدواج ، این امور غیر قابل دوام باشد .

یکی از علت های تشکیل خانواده را می توان ، تأمین نیازهای جنسی دانست ؛ واضح است که نیاز جنسی زن و مرد به یکدیگر، عامل جذب آنها به یکدیگر است ولی این نیاز ، نمی تواند نیاز کامل و اتمی باشد، زیرا نیاز جنسی همیشه شدید نیست ، در دوره ی جوانی شدت بیشتری دارد اما در سنین بالاتر روبه کاهش می رود ؛ با این حال زندگی خانوادگی در سنین بالاتر از استحکام بیشتری برخوردار است و در دوران میانی و کهنسالی که این نیاز کمتر شده یا کاملاً از بین رفته ، وابستگی و وحدت زوجین بیشتر می شود . بنا براین خانواده بر اصل و پایه ی مهمتری استوار است و عللی که بیان شد ، از توابع آن هستند . این اصل باید شناخته شود تا زن و مرد هنگام ازدواج دچار انحراف نشوند . چه بسیار خانواده هایی که مبنای زندگیشان فرعیات بوده و در صورت نرسیدن به آن و یا از بین رفتن آنها ، زندگی آنان نیز متلاشی شده است .

ازدواج داشتن فرزندان صالح است و تمام لذت های طبیعی و پاداش اخروی و محبت میان زوجین، برای تولید و تربیت فرزندان است .

در روایات اسلامی نیز پیروان این دین برای ازدواج با افراد زایا، تشویق و از ازدواج با زنان نازا منع شده اند.

پیامبر خدا می فرماید : «تَزَوَّجُوا بَكَرًا وَّلُودًا وَلَا تَزَوَّجُوا حَسَنَاءَ جَمِيلَةً عَاقِرًا فَإِنِّي أَبَاهِي بُكُمْ الْاَمَمِيَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۱

بادوشیزه های زایا ازدواج کنید و اما با زنان زیبا اما نازا ازدواج نکنید زیرا من در روز قیامت به زیادی پیروانم افتخار میکنم .

ممکن است داشتن فرزند را اصل قرار دهیم ، چراکه انسان میل دارد که ادامه ی وجود خودش را در فرزند بگذرد .

بنابراین اگر گفته شود که تشکیل خانواده به خاطر زاد و ولد است ، با همه ی اهمیتی که برای آن قائل هستیم و اگرچه یکی از اهداف تشکیل خانواده محسوب میشود، اما نمی توان آن را به تنهایی یک اصل قرار داد ؛ خانواده هی بسیاری هستند که صاحب فرزند نشده اند یا فرزندى برای آنها نمانده اما عشق و محبت زوجین در این خانواده ها مانند خانواده هایی است که دارای فرزند هستند ، در عین حال این قابل انکار نیست که سرانجام برخی از خانواده ها به خاطر فرزند دار نشدن به طلاق منتهی شده است .

نتیجه می گیریم که عامل رفع نیاز جنسی و فرزند دار شدن از سایر عامل ها اهمیت بیشتری دارد و ازدواج هایی که بر این دواصل بنا شود نسبت به سایر عوامل دوام بهتری دارد .

^۱ کلینی ، محمد ، فروع کافی، ج ۵، ص ۳۳۳

تشکیل خانواده فواید گرانمایی دارد که به نمونه ای از آن اشاره می کنیم:

« مَنْ تَزَوَّجَ أَحْرَرَ نَصْفَ دِينِهِ »^۲ هر کس ازدواج کند ، نصف دین خود را حفظ کرده است .

این روایت بسیار حکیمانه است چرا که ازدواج ، جوانان را از انحرافات ولغزش ها حفظ می کند و نصف دین آنان را در مقابل خطرات بیمه می کند .

از فواید دیگر ازدواج تعاون است ؛ انسان یکموجود اجتماعی است و نیاز به تعاون و همکاری دارد . بهترین محیطی که در آن تعاون اثر مطلوبی دارد ، خانواده است ، اگر کسی در خانواده بیمار شود ، دیگران از او پرستاری می کنند یا کسی مشکل مالی پیدا کند دیگری به او کمک میکند . این برنامه بیشتر در خانواده ها و محیط های اسلامی جریان دارد .

با بیان این مسئله روشن می شود که در تشکیل خانواده هدف دیگری هم وجود دارد که می تواند اصل باشد و اگر مورد توجه قرار بگیرد ، تمامی نیاز های دیگر را رفع می کند .

این اصل در قرآن نیز مورد توجه قرار گرفته ، به طوری که از نظر این کتاب آسمانی انسان به گونه ای آفریده شده که جفت خواهی به فطرت او بر می گردد ؛ زن و مرد مکمل یکدیگر هستند . در اینجا منظور از کامل شدن این نیست که فقط رابطه ی فیزیکی و یا تولید فرزند باشد ، بلکه علاوه بر نیاز جنسی ، نیاز روحی راهم شامل می شود .

از منظر قرآن خلقت انسانها جفت جفت است . هیچ زن و مردی وجود ندارد که برای اوجفتی خلق نشده باشد ؛ زن و مرد بر حسب فطرت خود به دنبال نیمه ی گمشده شان هستند تا آن را بیابند و به تکامل برسند .

^۲ مجلسی ، محمدتقی ، روضه المتقین ، ج ۸ ، ص ۸۳

منطق قرآن در این باره چنین است :

« وَ خَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجاً ^۳ مَا شِمَا رَا جَفْت جَفْت أَفْرِيدِيم .

« وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً ^۴ »

یکی از آیات قدرت خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسر آفریده تا وسیله ی سکون و آرامش شما باشد و در میان شما دوستی و رحمت قرار داده است .

در اینجا قرآن فلسفه ی تشکیل خانواده را بیان کرده ، زیرا اگر جفت گرایی در فطرت انسان نبود و همسران وسیله ی آرامش یکدیگر نبودند دیگر نیازی به تشکیل خانواده و تحمل زحمت آن نبود .

« فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجاً وَ مِنَ الْإِنْعَامِ أَزْوَاجاً يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ » خداوند آفریدگار آسمانها و زمین است و برای شما جفت هایی از جنس خودتان قرار داده و برای چهار پایان نیز از جنس خودشان جفت هایی آفریده است این جفت قرار دادن وسیله ی تکثیر نسل های شماست و هیچ چیز مانند خدا نیست .

در آیه ی بالا جفت گرایی به صراحت در قرآن آمده است و در بین حیوانات نیز وجود دارد ؛ اما فرقی که بین جفت گرایی انسان و حیوان وجود دارد این است که در مورد حیوانات این قسمت که گفته شد وسیله ی سکون و آرامش یکدیگر هستند و بین آنها رحمت قرار داده شده صدق نمی کند و فقط مختص انسان شده است .

وقتی دلبستگی زوجین به حدی می رسد ، در غم و شادی یکدیگر شریک می شوند و هیچ یک بدون دیگری زندگی اش گرم و شیرین نیست و این به خاطر همان رحمتی است که قرآن به آن اشاره دارد .

^۳ نبأ (۷۸) ، آیه ۸

^۴ روم (۳۰) ، آیه ۲۱

^۵ شوری (۴۲) ، آیه ۱۱

خانواده هایی که در میان آنها فقط روابط جنسی مطرح نیست ، روح ها نیز به طور کامل یکدیگر را پیدا کرده اند ، بنابر این می توان تشابه فکری ، سلیقه ای و اخلاقی را در بین چنین همسرانی به روشنی مشاهده کرد . آنها به مرحله ای می رسند که خود را جدا از دیگری نمی بینند و این همان چیزی است که با آفرینش زن و مرد هماهنگ است و باید اینگونه باشد وگرنه گناه انسانهاست که از اقتضای آفرینش در مانده اند .

اخلاق در خانواده

از بزرگترین نعمت های خداوند ، داشتن همسر شایسته است و این نعمت باعث سعادت زن و شوهر و فرزندان آنها می شود .

برای رسیدن به کمال ، باید یک سلسله از مسائل اخلاقی در خانواده رعایت شود . رعایت اخلاق در خانواده ، پیوند زناشویی را محکم و محبت بین آنها را عمیق تر می کند و باعث پرورش صحیح فرزندان می شود .

در قرآن مجید و بسیاری از روایات نیز بر این امر تأکید بسیاری شده است .

رسول خدا (ص) می فرماید : « حُسْنُ الْخُلُقِ ذَهَبٌ بِخَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ » « اخلاق نیک خیر دنیا و آخرت را به همراه دارد .

حسن خلق آن قدر ارزش والایی دارد که رسول خدا (ص) علت بعثت خود را اینگونه بیان می کند:

« إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ »^۷

^۶ محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، ج ۳ صص ۱۳۷-۱۳۸

^۷ همان ، ص ۱۴۹

در ادامه به مباحثی پرداخته می شود که رعایت آن در خانواده لازم است و متضمن عشق و محبت بین اعضای خانواده است .

محبت و ابراز آن

مهر و محبت و علاقه در وجود زن و مرد نهاده شده است که خود از نشانه های وجود خداست .

بنابراین امر تأکید بسیاری شده که زوجین عشق و علاقه خود را به یکدیگر ابراز کنند و از رفتارهایی که به محبت آنها لطمه وارد می کند پرهیزند .

اما صادق (ع) در حق کسی که محبت دیگران را جلب کند چنین دعا کرده اند : « رَجِمَ اللهُ عَبْدًا اجْتَرَمُوذَةً النَّاسِ إِلَى نَفْسِهِ ... »^۸ خداوند رحمت کند بنده ای را که دوستی مردم را به جانب خود جلب کند .

انسان وظیفه دارد که به دیگران عشق بورزد ، خصوصاً به اهل خانواده ی خود باید این ابراز محبت بیشتر باشد . بنابراین برای اینکه این نشانه ی خداوند در وجود هر فردی پایدار و ثابت باشد باید از عملی که نابود کننده ی آن است دوری شود .

باید توجه داشت که این عشق و علاقه جنبه ی افراط به خود نگیرد و این دوست داشتن نسبت به هرکس که باشد باید ابتدا از ایمان به خدا تبعیت کند زیرا اگر این نوع دوست داشتن با معصیت و گناه و اسراف همراه شود نه تنها خشم خداوند را به دنبال دارد بلکه دیگر نشانه ی وجود خداوند در قلب انسان نیست و با نوعی حالت شیطانی آمیخته می شود و قلبی که شیطان در آن باشد خداوند در آن جای نمی گیرد .

^۸ محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، ج ۲ ، ص ۲۰۵

عفو و گذشت

ممکن است در خانواده ها زن و شوهر و یا یکی از آنها دچار خطا و اشتباه شوند و وظایف خود را به درستی انجام ندهند؛ در اینجا عفو و گذشت به میدان می آید. اگر زوجین اشتباهات کوچک را نادیده بگیرند و گذشت کنند، صفا و صمیمیت در بین آنها روز افزون می شود و مهمتر از آن، باعث می شود خداوند از خطای انسان در روز قیامت چشم بپوشد.

صداقت

بسیاری از اختلافات خانوادگی از بی صداقتی ها پدید می آید؛ در اوایل ازدواج وعده های دروغ، ادعاها و وانمود کردن ها بنیان خانواده را متزلزل می کند. اگر زن و مرد در رفتار خود صداقت داشته باشند، نفاق و دوری از میانشان دور می شود و پایه های زندگی مستحکم تر می شود.

امام صادق (ع) می فرمایند: «لِلْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ صَدُوقاً عَلَى حَدِيثِهِ»^۹ سزاوار است که انسان خردمند در سخن گفتن صداقت داشته باشد تا به گفته هایش اعتماد کند.

آرامش و امنیتی که در جامعه، خصوصاً در خانواده ها برقرار است ریشه و پایه ی آن اعتماد است و اگر خانواده ای دختر خود را به ازدواج مردی در می آورند و یا اگر مردی به خواستگاری دختری می رود از روی اعتماد است و اگر صداقت از بین برود به دنبال آن اعتماد هم از بین می رود؛ یک مرد نسبت به همسرش اعتماد لازم را ندارد، چه بسا زندگیشان متزلزل شود و شاید هیچ مرد یازنی دیگری به ازدواج ندهند و اعتمادی را که باید داشته باشند را هرگز پیدا نکنند تا زندگی خود را با او شریک شوند و این باعث می شود که خانواده ای تشکیل نشود و یا در صورت تشکیل دوامی نداشته باشد.

^۹ مجلسی، محمد تقی، بحارالنوار، ج ۷۸، ص ۲۴۷

نتیجه گیری

طبق آیات و روایات آورده شده در این تحقیق ، روشن می شود که بحث خانواده در جامعه به خصوص در اسلام ، مسئله ای پر اهمیت و ضروری است ؛ در زندگی توجه هر یک از زوجین باید به اصلیات باشد تا به سوی کمال قدم بردارند و گرنه اهداف فرعی اگرچه برخی از نیازهای آدمی را برطرف می کنند ، اما پاسخگوی نیاز اصلی انسان که رسیدن به کمال و رشد معنوی است نخواهند بود.

فهرست منابع

۱. انصاریان ، حسین ، (۱۳۸۵). نظام خانواده در اسلام ، چاپ ۱۶ . قم : نشر ام اییها
۲. بابازاده ، علی اکبر ، (۱۳۸۶). حقوق خانواده و مسائل ازدواج ، چاپ اول . قم: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر
۳. بهشتی ، احمد ، (۱۳۸۲). خانواده در قرآن ، جلد ۸ ، چاپ ۳ . قم: بوستان کتاب
۴. رحیمی ، عباس ، (۱۳۸۳). زندگی موفق ، چاپ ۳ . قم : نشر جمال
۵. کلینی ، محمد ، (۱۳۸۸) . فروع کافی ، جلد ۵ ، قم : نشر قدس
۶. مجلسی ، محمد تقی ، روضه المتقین ، جلد ۸ ، چاپ ۲ . قم : نشر کوشانپور
۷. ---- ، (۱۴۰۴). بحار الانوار ، جلد ۷۸ ، بیروت : داراحیاء
۸. محمدی ری شهری ، محمد ، (۱۳۸۶). میزان الحکمه ، ترجمه : شیخی ، حمید رضا ، جلد ۳ و ۲ ، قم : مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث
۹. مظاهری ، حسین ، (۱۳۶۴). خانواده در اسلام ، قم : انتشارات شفق

